

HVEM ER DU, EGENTLIG?

- STUDENTERS FØRSTE MØTE MED SYKEHJEMSPASIENTER

Britt Øvrebø Haugland er høgskolelektor ved Haraldsplass diakonale høgskole, der hun også ble utdannet sykepleier.) Britt er opptatt av diakoni og hvordan dette kan løfte frem de mest sårbar i samfunnet og ivareta menneskets verdighet.

Som høgskolelektor ved sykepleierutdanningen har jeg i mange år veiledet sykepleierstudenter med praksis i sykehjem. Det er studentenes første praksisperiode og møte med virkelige pasienter i studiet. For mange er det deres første møte med gamle skrøpelige mennesker. I tillegg til fysisk funksjonsnedsettelse regner en at ca. 80 % av beboerne på sykehjem har en demenslidelse (Engedal et al., 2009). Vi vet at førsteinntrykket av et annet menneske har stor betydning for hvordan en videre forholder seg til vedkommende (Lauren J. Human et al., 2013). Hvordan vil studentenes førsteinntrykk av sykehjemsbeboerne prege deres relasjon i praksisperiodens 8 uker?

Historien som er beskrevet under kan vise ulike måter å betrakte en sykehjemsbeboer på:

HVA SER DU SØSTER!

Hva ser du søster i din stue?

En gammel, sur og besværlig frue, usikker på hånden og fjern i blikket, litt grisete og rotete hvor hun har ligget. Hun snakker høyt, men hun hører deg ikke, hun sikler og hoster, hun har snue og hikke. Hun takker deg ikke for alt det du gjør, men klager og syter, har dårlig humør.

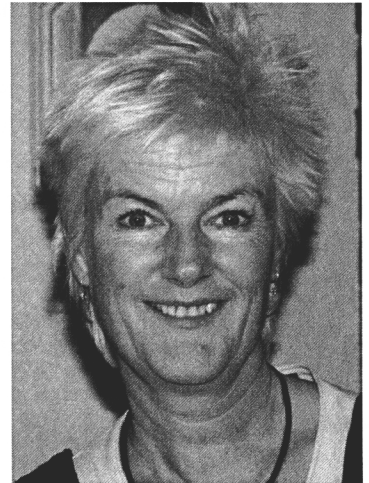
Er det hva du tenker? Er det hva du ser? Lukk øynene opp og se – det er

mer. Nå skal jeg fortelle deg hvem jeg er, den gamle damen som ligger her.

Jeg er en pike på 10 i et lykkelig hjem, med foreldre og søsken, jeg elsker dem! Jeg er en ungmø på 16 med hjerte som banker av håp og drøm og romantiske tanker. Jeg er en brud på 20 med blussende kinn. I mitt eget hjem går jeg lykkelig inn. Jeg er mor med små barn, jeg bygger et hjem, mot alt som er vondt vil jeg verne dem. Og barna vokser med gråt og latter. Så blir de store, og så er vi atter to voksne alene som nyter freden og trøster hverandre og deler gleden når vi blir femti og barnebarn kommer og bringer uro og latter hver sommer.

Så dør min mann. Jeg blir ensom med sorgen og sitter alene fra kveld til morgen, for barna har egne barn med hjem, det er så mye som opptar dem. Borte er alle gode år, det trygge, glade og vante kår. Nå plukker alderen fjærene av meg. Min styrke, mitt mot, blir snart tatt fra meg. Ryggen blir bøyd og synet svikter – Jeg har ikke krefter til dagens plikter. Mitt hjerte er tungt og håret grått. Men hørselen skranter det også smått. Men inne bak skrøpeligheten finnes det ennå så meget vakkert å minnes: barndom, ungdom, sorger og gleder. Når alderdomsbyrdene tynger meg ned så synger allikevel minnene med.

Men det som er aller mest tungt å bære er det at evig kan ingenting være. Hva ser du søster? – En tung og senil og trett gammel skrott? – Nei. Prøv en gang til. Se bedre etter – se om du kan finne et barn, en

brud, en mor, en kvinne. Se meg du må prøve å se – og finne.

(Historien er funnet i nattbord-skuffen til en gammel dame på et engelsk pleiehjem – etter at hun var død. Oversatt til Norsk av Odny Reian.)

Jeg synes denne historien forteller viktigheten av å vise interesse og prøve å se forbi førsteinntrykket. La det andre mennesket få anledning til å presentere seg selv, som den de er.

SE EN GANG TIL

Studentene har hatt teoretisk undervisning og øvd seg på prosedyrer ved høgskolens øvelsespost i mer enn et halvt år før de får sin første praksisperiode. Studentene er ofte ivrig etter å komme ut og praktisere det de har lært på høgskolen; vaske, stelle, mate og utføre prosedyrer.

Etter noen uker sier mange av studentene at nå er det i grunnen nok praksis. De har vært der, vasket og stelt, utført de

prosedyrer de har mulighet til på avdelingen og det er ikke så mye nytt. Da har jeg ofte utfordret studentene på om de har forsøkt å bli bedre kjent med beboerne, prøvd å finne ut hvem de er, hva de liker eller har likt tidligere. I mange kulturer er de flinkere enn oss til å vise respekt for de gamle. Ordet respekt kommer av det latinske ordet «re-spectare», betyr å se en gang til. Ved å se en gang til kan en gi det andre mennesket sjansen til å få vise seg som den personen de er. Å respektere den eldre. For å gi studentene en mulighet til å bli kjent med de eldre på deres egne premisser planla jeg sammen med sykehjemets faglige ledelse et prosjekt.

BAKGRUNNEN FOR PROSJEKTET

Jeg har tidligere gjort en spørreundersøkelse på et større sykehjem, da jeg spurte beboerne hvilke aktiviteter de likte å være med på. Alle som klarte å delta i en samtale, uavhengig av kognitiv funksjon ble inkludert i undersøkelsen. (Haugland, 2012). Resultatene viste at beboerne ønsket å delta på aktiviteter der de selv var aktive. Da de ble spurt om de ønsket å være med på spasertur var det svært mange som lyst opp og sa: Å, tenk å få komme ut i frisk luft.

Utfra denne undersøkelsen ønsket vi at studentene systematisk skulle prøve å bli bedre kjent med de beboerne de hadde ansvar for. De skulle undersøke hva de likte

nå, hva de hadde likt å gjøre tidligere, hvilket yrke de hadde hatt, familieforhold ol. I prosjektperioden skulle de tilbringe minst en halv time med en til en kontakt med sin beboer. Da skulle de utføre en aktivitet sammen som beboeren gav uttrykk for å like, eller som studenten hadde inntrykk av, ut fra kartleggingen at beboeren kunne like. Om mulig skulle de komme seg ut i frisk luft.

Underveis i prosjektet skrev studentene logg, der de reflekterte over erfaringene sine. I etterkant av prosjektet deltok studentene på fokusgruppeintervju. Jeg vil her presentere og kommentere noen av studentutsagnene:

HVA SKJER NÅR STUDENTENE BRUKER TID OG BLIR MER KJENT MED BEBOERNE?

«Jeg merket veldig tydelig forskjell på pasientene fra de satt inne til jeg tok de med ut. De forandret fra å sitte med kjøkkenbordet og halvsove til å komme ut og begynne å prate og våkne helt til.»

«Hun jeg har er 90 år og hun er liksom så skitt kuul til å være så gammel, det har jeg opplevd. Eller jeg tenkte at gamle folk er gamle folk, på en måte. Og alle har jo en livshisto-

rie bak, men mengde er liksom så stilige typer, selv om de er så gamle. At de fortsatt har humor og vi tuller og gjør grimaser og. Ja det er veldig kjekt. Når du på en måte begynner å bli så godt kjent med dem at du vet litt hvor du har de. Og at du kan tulle med dem...»

Disse utsagnene var veldig typisk. Studentene merket at når de brukte tid og viste interesse for beboerne, fikk beboerne vise seg mer som de personene de er. Studentene ser forbi sine fordommer om gamle mennesker og ser at de er unike individer.

OFTTE FIKK STUDENTENE NOEN OVERRASKELSER:

«Da hun satt på benken i solen og bare var i sin egen verden, så kom hun med en kommentar jeg aldri hadde forventet av en dame på 80 år og det var: «ja her sitter jeg og ser ut på vannet og utvalget. «og jeg sier: utvalget? « ja det er mange kjekke gutter her.» (studenten ler)og da fikk jeg den. okay. (Latter) ... og etter det da kunne jeg si: har du sett noen kjekke

gutter da? Det var noe helt annet å være med henne dagen etter det enn før da. Da hadde jeg ikke sett på henne sånn i det hele tatt. Hun var en helt annen dame, det hadde åpnet helt opp. Da åpnet jeg også litt mer opp merket jeg med.»

I dette tilfellet opplevde studenten at episoden ble en felle-sopplevelse som lettet kommunikasjonen videre. Studenten forteller også at erfaringen hadde stor betydning i stellesituasjoner i resten av praksisperioden.

HÅND OG NEGLESTELL ÅPNET FOR SAMTALE

Å gjøre en aktivitet sammen gjør at de føler seg mer likeverdige. Hånd og neglestell var en aktivitet som åpnet opp for samtale. Det ufarliggjorde nærheten.

«Så satt vi der og så gjorde vi det, så hørte vi på den musikken, så hadde vi en fellesopplevelse av musikken i tillegg. Å så satt vi der med hendene, sant? Og så kjente litt på vannet, selv om hun ikke var på opptatt av neglebånd og alt som skulle gjøres så riktig. Det var mer den puslingen, sant. Tørkingen og lakkingen og litt sånn. Så var det den lille stunden, du hadde musikk, det var sånn ro. På deres rom. En privat liten stund.»

«Selv om det ser fysisk ut. At du liksom fikser neglene. Det er jo litt fysisk, vi fikser jo neglene også, men det er mer åndelig, psykisk, at du liksom får den kontakten. Å, det at de begynner å snakke. Å stille neglene var en helt fantastisk opplevelse. Det var så rolig. Og så privat. Det var akkurat som vi var bestevenninner som satt der og snakket og tutlet og vaste. Og så var det det med

neglene. Du hadde valgt en fin farge, - tror du jeg er for gammel til å gå med den. Det var liksom litt tulling og sånn. (..latter). Det var fantastisk.»

Studenten uttrykte at det er som om vi var bestevenninner. Eller som en annen uttrykker, de ble mer likeverdige.

«Det som jeg egentlig synes har vært veldig godt er det at jeg merker at vi blir likeverdige. At det ikke er sånn at jeg er en sykepleier og du er en pasient eller beboer eller hva det nå er en kaller de for, romnummer. Eller hva som helst. Men det blir Kari og fru Ulriksen. Og det er utrolig godt og jeg merker at det som jeg kjenner mest igjen er at du blir veldig takknemlig.»

«Når du går tur med dem, så snakker du med dem og det er liksom jeg vet litt av bakgrunnen deres. De var jo mennesker før også, men nå kjenner jeg de igjen. Eller jeg kjenner meg selv igjen i dem også. Og den personen var sykepleier, ja det er det jeg også skal være. Hvem de var forelsket i og måten de snakker på, jeg glemmer av og til at de har vært like gammel som meg.

At du ikke er født gammel. Så nå har jeg liksom fått et innblikk i det. De har vært like unge som meg, de har giftet seg en gang, de har fått barn. De har hatt gleden, det har ikke alltid vært slik som det er akkurat nå.»

SOM ANSIKT SPEILER SEG MOT ANSIKT I VANNET, FINNER DET ENE MENNES- KET SITT HJERTE IGJEN HOS DET ANDRE.

Ved å være sammen med den gamle, oppdager studenten at hun kjenner seg selv igjen i dem. Jeg synes dette er en spennende erfaring som også er henvist til i Ordspråkene 27,19.

Mennesker har noe til felles i kraft av å være menneske. Mine refleksjoner i forhold til studentens gjenkjennelse av seg selv i den gamle kvinnen viser også til skapelsesberetningen i Bibelen i 1. Mosebok 1, 27, at Gud skapte mennesket i sitt bilde. Det er noe verdifullt og unikt i hvert menneske, i kraft av å være skapt av Gud.

MENNESKETS HAR EN ABSOLUTT VERDIGHET I KRAFT AV Å VÆRE SKAPT AV GUD

Margareta Edlund (2002) har skrevet sin doktorgrads avhandling om menneskets verdighet. Hun skiller mellom absolutt verdighet og relativ verdighet. Menneskets absolutte verdighet begrunnes i at mennesket er skapt av Gud. Ethvert menneske er gitt et menneskeverd som er hellig og ukrenkelig i skapelsen. Mennesket er også gitt frihet og ansvar til å tjene sin neste.

Menneskets hellighet og absolutte menneskeverdet gir seg uttrykk i behovet for å bli sett, trodd og lyttet til. Selv i sammenhenger der menneskets krefter er små og sårbarheten stor, har mennesket behov for å bety noe for andre. Et par eksempler viser hvordan beboeren uttrykte omsorg for studenten:

«Jeg la merke til når jeg satt og sang med henne forrige uke at hun liker veldig godt kristne sanger. Hun har gått masse på andakt og sånn, så hun kan de sangene. Og da satt hun og holdt meg i hånden. Og det var bare en varm og helt fantastisk hånd og jeg kikket bort på henne og det var bare den roen og hun kunne ikke si et eneste ord, men hun sang liksom innimellom. Så satt hun bare og holdt på hånden min og strøk på den, det var bare et slikt skikkelig godt øyeblikk. Du så at hele kroppen bare slappet av. Og skuldrene sank.»

«Jeg merker at hun setter veldig pris på at jeg er der. En gang så hadde jeg lyst å komme inn med dessert til henne, men hun ville ikke ha dessert. Så sier jeg - det er jo så godt med den desserten.

Da sa hun: men kan ikke du ta den inn, så kan du sitte her å spise den. Koselig at de tenker på oss og.»

Studentene viser glede og takknemlighet for omsorgen fra den gamle.

IVARETAKELSE AV DEN ELDRES OPPLEVELSE AV VERDIGHET

Den relative verdigheten er kulturspesifikk og blir formet av det samfunn personen lever i (Edlund, 2000). I forhold til relativ verdighet skilles det mellom indre og ytre verdighet. Den indre etiske verdigheten gjenspeiler personens opplevelse av verdighet, en følelse av å være verd noe. Opplevelse av stolthet, aktelse, stilling og rang gjenspeiler den indre opplevde relative verdigheten.

Den ytre verdigheten viser seg i hvordan mennesket fremtrer ytre sett. Det beskriver ytre anseelse, fremferd. I det ses i forhold til det som verdsettes i det aktuelle samfunnet og beskrives som passende, ordentlig, aktet, og behersket.

Den eldre sykehjemsbeboeren kan ha tapt mye i forhold til det som blir regnet som noe i samfunnet vårt. Det kan føre til endret opplevelse av egenopplevd aktelse og respekt. Den absolutte verdigheten, som mennesket har i kraft av å være skapt av Gud, kan ingen ta fra dem. Sykepleierstudentene i dette prosjektet valgte å se en gang til på den gamle kvinnen eller mannen de hadde fått ansvar for i 8 uker. Studentene opplevde at ved å bli utfordret til å måtte se en gang til, oppdaget de spennende personer. Ved å bruke tid, vise interessert og være

nysgjerrig på personen de hadde fått ansvar for, fant de inspirasjon og glede.

Det er fullt mulig for sykepleiere og andre helsearbeidere å gjøre hverdagen litt bedre for seg selv og dem de er satt til å hjelpe hvis de velger å se en gang til. Ved å se personen som den den er og har vært kan en få hjelp til å ivareta den eldres opplevelse av verdighet.

Litteratur:

Edlund, M. 2002. Människans värdighet: ett grundbegrepp inom vårdvetenskapen. Åbo Akademis förlag.

Engedal, K., Haugan, P. K. & Brækhus, A. 2009. Demens: fakta og utfordringer : en lærebok, Tønsberg, Aldring og helse.

Haugland, B. Ø. 2012. Meningsfulle aktiviteter på sykehjemmet. Sykepleien Forskning, 7, 8.

Lauren J. H., Gillian M. S., Jeremy C. B. & Dunn, A. E. W. 2013. Accurate First Impressions Leave a Lasting Impression: The Long-Term Effects of Distinctive Self-Other Agreement on Relationship Development Social Psychological and Personality Science July 2013 8.